

Sommige dingen weten we zonder dat we ze ooit op school geleerd hebben. Waarom je *weinig* niet kunt combineren met woorden als *ongeloofwaardig* bijvoorbeeld.

MARC VAN OOSTENDORP

Illustratie: Matthijs Sluiter

Weinig onbehulpzaam

Wat is het toch een wonder dat wij allemaal het woord *niet* kunnen gebruiken – dat we kunnen zeggen: ‘De sleutel ligt niet op het kastje’, en dat andere mensen dan begrijpen wat we bedoelen. Dat gaat tenslotte over iets wat juist *niet* het geval is. Om die zin te maken, moet je je eerst voorstellen dat de sleutel daar zou kunnen liggen, dan naar het kastje kijken en beseffen dat de werkelijkheid verschilt van wat je je zojuist voor de geest hebt gehaald. Het vereist dus op zijn minst verbeeldingskracht om een zin met een ontkenning te formuleren en te begrijpen, en toch heeft vrijwel niemand er problemen mee.

NEGATIEVE LADING

In een recent, nog niet gepubliceerd artikel bespreken de taalkundigen Karen De Clercq en Guido Vanden Wyngaerd *nóg* een interessante dimensie aan het probleem: de beperkingen op het gebruik van *weinig*. Ook dat woord heeft een negatieve lading; het betekent zoiets als ‘minder dan een bepaalde hoeveelheid’. Wanneer je zegt dat je iemand ‘weinig geloofwaardig’ vindt, dan zeg je dat hij niet heel erg geloofwaardig is.

Nu ontdekten De Clercq en Vanden Wyngaerd dat *weinig* eigenlijk nooit gebruikt wordt met bijvoeglijke naamwoorden als *ongeloofwaardig* of *onverstandig*, die zelf met dat voorvoegsel *on-* ook weer een ontkenning inhouden. Ze onderzochten grote databases met teksten, en vonden er af en toe mensen en zaken die ‘weinig geloofwaardig’, ‘weinig behulpzaam’ of ‘weinig verstandig’ werden genoemd. Maar nergens troffen ze de woordcombinaties *weinig ongeloofwaardig*, *weinig onbehulpzaam* of *weinig onverstandig* aan.

Het klinkt inderdaad raar, ‘weinig ongeloofwaardig’. Waar ligt dat aan? Zijn die *on-*woorden dan moeilijk te combineren met andere ontkenningen? Nee, het ligt aan iets anders. Want ‘niet ongeloofwaardig’ en ‘niet onverstandig’ worden wel geregeld gezegd.

Het is subtieler. Er zijn minstens twee soorten ontkenningen. *Niet* en *on-* zijn voorbeelden van de eerste soort. Ze zijn ‘tweewaardig’: iets is er *wél* of iets is er *niet*, iemand is *áárdig* of iemand is *ónaárdig*. *Weinig* gaat over een ander soort ontkenning, namelijk over zaken die je je kunt voorstellen op een bepaalde schaal, bijvoorbeeld die van de geloofwaardigheid. *Weinig* verwijst dan naar *één* kant van de schaal, de negatieve. *Weinig geloofwaardig* bevindt zich aan de negatieve kant van geloofwaardig.

UITHOEKJE

Het lijkt er nu op, zeggen de onderzoekers, dat die twee soorten ontkenning zich slecht met elkaar laten combineren. Als je een schaal als het ware hebt omgedraaid met het voorvoegsel *on-*, kun je niet ook nog de negatieve kant van de schaal benoemen met *weinig*.

Je kunt dat ook zien aan het verschil tussen de achtervoegsels *-vol* en *-loos*. Het eerste is positief en kan makkelijk gecombineerd worden met *weinig*: iemand is ‘weinig begripvol’ of ‘weinig succesvol’. Maar *-loos* is negatief en werd in de database van de onderzoekers nooit gecombineerd met *weinig*.

Het aardige is dat niemand hier ooit een grammaticaregel over opgesteld heeft. Dat *weinig* niet gecombineerd kan worden met bepaalde bijvoeglijke naamwoorden, wordt in geen enkel schoolboek uitgelegd. Voor De Clercq en Vanden Wyngaerd erover begonnen, had waarschijnlijk nog nooit iemand erover nagedacht. Toch hield iedereen zich aan die regel. Zo kun je uit een uithoekje van de taal heel wat leren over iets wat we kennelijk sowieso automatisch al denken. ◀

Dit artikel is een uitgeschreven versie van een vlog die eerder verscheen op het weblog Neerlandistiek.nl. Het besproken artikel staat hier: <http://ling.auf.net/lingbuzz/003794>.